

پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی

* زینب محمد ابراهیمی جهرمی
** سیمین مرادخانی

چکیده

پژوهش کنونی که از بررسی گفتار سی گویشور بومی شهرستان هرسین، واقع در استان کرمانشاه، جمع آوری شده است پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. پسوندهای فعلی این گویش، به هشت گونه دسته بندی می‌شوند: شناسه ها، پسوند پایه‌ی زمان حال، پسوندهای پایه‌ی زمان گذشته، پسوندهای پایه‌ی مصدری، پسوندهای معین، پسوندهای مجهول، پسوندهای سببی و پسوندهای افعال پسوندی.

افعال پسوندی گویش لکی هرسینی، در زبان فارسی، به صورت افعال پیشوندی، معادل یابی می‌شوند. روش های سه گانه‌ی مجهول کردن افعال این گویش، صرفاً با انجام تغییراتی در نوع و ساختمان پسوندهای فعلی، افعال معلوم را به افعال مجهول تبدیل می‌نمایند. در این روش ها، فعل معین در ساختار مجهول به کار نمی‌رود. برخی از پسوندهای هشت گانه، در آن واحد دارای نقش های متنوعی می‌باشند. برخلاف افعال معین، پسوندهای معین قبل یا بعد از شناسه‌ی افعال اصلی ظاهر می‌شوند و هرگز ماهیتی مستقل ندارند.

کلید واژه ها: گویش لکی هرسینی، فعل، پسوند فعلی، ساختارهای فعل، پایه‌ی فعل.

۱- مقدمه

گوش لکی هرسینی در اصل از خانواده زبان های هند و اروپایی نشأت گرفته است. از این خانوادهٔ زبانی، زبان های هند و ایرانی منشعب می شوند که به دو شاخه ی غربی و شرقی تقسیم می گردند. پژوهشگرانی چون: پالیزبان (۱۳۸۰) و ارانسکی (۱۳۷۸)، این گوش را به درستی در خانواده هند و ایرانی گنجانده اند. یکی از شاخه های زبان های ایرانی، متعلق به زبان کردی است. در مورد زبان کردی، تقسیم بندی های متنوعی وجود دارد. در یکی از آن ها، زبان کردی به ۴ شاخه ی: کردی شمال غربی (کرمانجی)، کردی شمالی (سورانی)، کردی مرکزی و کردی جنوبی تقسیم می شود و گوش لکی هرسینی که جزء گوش های کردی جنوبی به شمار می رود؛ با گوش گورانی و کرمانشاهی همبستگی فراوان دارد (پالیزبان ۱۳۸۰: ۱۰). گوش لکی هرسینی که در شهرستان هرسین رایج است؛ خود بر دو گونه است: یکی از آن ها متعلق به ساکنین اصیل شهرستان و دیگری متعلق به عشایر و روستائینی است که به شهرستان هرسین مهاجرت کرده اند. در این مقاله، صرفاً به گوش لکی هرسینی پرداخته میشود. شهرستان هرسین که در شرق استان کرمانشاه واقع شده است؛ از شمال به صحنه و دینور، از شرق به استان همدان، از جنوب به استان لرستان و از غرب به شهرستان کرمانشاه، محدود شده است (رحیمی ۱۳۷۹: ۱).

هستی و توان هر زبانی به فعل های آن وابسته است؛ تا زمانی که فعل باقی است، حتی با وجود واژگان فراوان بیگانه، استقلال و هویت زبان پا بر جا می ماند. از طرفی فعل، دستگاه زایندهٔ زبان است. به علاوه فعل که پایه، ستون و مایه ی جمله است؛ ارکان و اجزای جمله را فرا می خواند؛ به هم در می بافت؛ به نهاد نسبت می دهد و سرنوشت نهاد و جمله را رقم می زند (عشوری ۱۳۸۴: ۴۱).

از لحاظ ساختواژی، ساختمان فعل گوش لکی هرسینی، شامل یک جزء ثابت (قاموسی) و اجزاء متغیر می باشد. این اجزاء نشان دهندهٔ مفاهیمی چون زمان، وجه و غیره اند. در زبان فارسی اجزاء ثابت و متغیر فعل در آثار متعددی از جمله رساله دکتری زینب محمد ابراهیمی جهرمی نیز بررسی شده است. فعل گوش لکی هرسینی دارای یک پایه فعل یا پایه حال است که جزء ثابت (هستهٔ قاموسی) محسوب می شود. به علاوه، فعل گوش لکی هرسینی، دارای پیشوندها و پسوندهای فعلی خاصی به عنوان اجزاء متغیر است. پسوندهای فعلی گوش لکی

هرسینی که به انتهای فعل افزوده می شوند؛ به انواع متعددی تقسیم بندی می شوند. در این مقاله برآنیم تا پسوندهای هشت گانه‌ی فعلی گویش لکی هرسینی را مورد بررسی قرار دهیم.

۲- پیشینه‌ی تحقیق

دستور نویسان بر مبنای دیدگاه‌های متفاوتی، از ابعاد گوناگونی ساختمان فعل، از جمله؛ پسوندهای فعلی را مدنظر قرار داده اند. در میان دستورنویسان سنتی، احمدی گیوی (۱۳۸۴:۴۰) وابسته‌های فعل را به دو دسته‌ی زیر تقسیم بندی می نماید: ۱- وابسته‌های ساختاری یا صرفی (مانند: بن شناسه، شخص، پیش واژک و غیره). ۲- وابسته‌های کاربردی یا نحوی (مانند: قید، مفعول، متمم). دستورنویسان سنتی دیگری همانند: ناتل خانلری (۱۳۵۵)، خیامپور (۴۸۱۳)، قریب، عبدالعظیم و دیگران (۱۳۸۰)، توضیحاتی در مورد فعل و وندهای آن ارائه داده اند. در میان دستورنویسان ساخت گرا، وحیدیان کامیار (۱۳۸۶:۳۲) گروه فعلی را متشکل از یک فعل + شناسه می داند که می تواند «ن» نشانه‌ی نفی یا «می» استمرار بگیرد. وجود این دو تکواژ اجباری نیست و فعل بدون آن‌ها هم به کار می رود. فعل با شناسه همراه است. به عبارت دیگر، شناسه نشانه‌ی فعل محسوب می گردد. دستورنویسان دیگری نیز که از جرگه‌ی ساخت گرایان محسوب می شوند؛ ویژگی‌های فعل را برشمرده اند. تعدادی از این افراد، عبارت اند از: صادقی (۱۳۷۲)، وحیدیان کامیار (۱۳۷۳) و باطنی (۱۳۸۰). در میان دستورنویسان زایشی- گشتاری، مشکوة الدینی (۱۳۸۴:۴۹) معتقد است که از لحاظ ساختوازی، واژه‌ی فعل پایه‌ی فعل و وندهای صرفی خاصی را در برمی‌گیرد. مشکوة الدینی (۱۳۷۰، ۱۳۷۲، ۱۳۸۶)، ابومحبوب (۱۳۷۵)، غلامعلی زاده (۱۳۷۴)، دبیرمقدم (۱۳۸۴)، آهنگر (۱۳۸۱)، گلفام (۱۳۸۵)، میرعمادی (۱۳۸۶) و افراشی (۱۳۸۶) نیز فعل و گروه فعلی را توصیف نموده‌اند. به علاوه، در پایان نامه‌های منصور بخیرنیا (۱۳۶۰) و زینب محمد ابراهیمی جهرمی (۱۳۸۲) مشخصات گروه فعلی و فعل زبان فارسی ارائه گردیده است. در گویش لکی، تنها در کتاب‌های فرهنگ لکی از ایزدپناه (۱۳۶۷) و دستور زبان لکی، ضرب المثل‌ها و واژه نامه از عالی پور خرم آبادی (۱۳۸۴) در مورد فعل گویش لکی استان لرستان، مطالبی تنظیم و ارائه شده است. علی رغم وجود کتاب‌ها و پایان نامه‌های متعددی که در مورد فعل و وندهای فعل زبان فارسی نوشته شده است؛ تا کنون هیچ اثر منسجمی در مورد پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی به رشته‌ی تحریر در نیامده است. به همین دلیل، نگارنده‌ی این پژوهش

برآن شد تا با بررسی پسوندهای فعلی این گویش، گامی کوچک در جهت معرفی و حفظ این گویش اصیل ایران زمین بردارد.

۳- روش پژوهش

برای جمع آوری اطلاعات و داده‌ها، هم از روش کتابخانه‌ای و هم از روش میدانی استفاده شده است. مطالعه در زمینه این تحقیق به روش کتابخانه‌ای بوده است. سپس جمله‌های گویش لکی هرسینی به روش میدانی تهیه شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، روش‌های توصیفی-تحلیلی زبان‌شناسی به کار رفته است. البته شَمّ زبانی خود نگارنده نیز که گویش لکی هرسینی، زبان مادری اش است؛ به تحلیل داده‌های گویش، کمک می‌نماید. کار عملی ما در جمع‌آوری پیکره‌ی گویش لکی هرسینی به روش میدانی و از طریق ضبط و تحلیل مصاحبه با ۳۰ گویشور، صورت گرفته است. ضبط صدای گویشوران از طریق ام، پی، ۳ (MP3) بوده است. در مجموع ۳۰۰ دقیقه، مصاحبه ضبط شده برای انجام این تحقیق و تنظیم مقاله حاضر، مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. پژوهش کنونی بر مبنای نظریه‌ی حاکمیت و مرجع‌گزینی (Government and Binding Theory) یا اصول و پارامترها (Principles and Parameters) که به طور خلاصه به G.B. موسوم است؛ شکل می‌گیرد.

۴- پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی

سوالات و فرضیه‌های زیر در مقاله‌ی حاضر مدنظر می‌باشد:

- ۱- پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی کدام است؟
  - ۲- تفاوت‌های افعال معین و پسوندهای معین در گویش لکی هرسینی چیست؟
- فرضیهٔ اول: پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی که برهشت نوع است؛ عبارت‌است از:
- ۱- شناسه‌ها
  - ۲- پسوند زمان حال: $\emptyset$
  - ۳- پسوندهای زمان گذشته‌ی (/-əst/, /-d/, /-t/, /-i/, /-yâ/)
  - ۴- پسوندهای پایه‌ی مصدری (که با پسوندهای پایهٔ گذشته یکسان است)
  - ۵- پسوندهای معین (/-yâ/, /-â/, /-ü/, /a/)

۶- پسوندهای مجهول (/ -â/, /-er+yâ/, /-yâ/)

۷- پسوندهای سببی (/ -en/, /-ân/)

۸- پسوندهای افعال پسوندی (/ -er/, /-râ/, /-wd/, /â/)

فرضیه دوم: ۱- از نظر ساختوازی، افعال معین عناصری مستقل اند؛ در حالی که پسوندهای معین عناصری وابسته اند. ۲- افعال معین به همراه افعال اصلی به کار می روند؛ درحالی که پسوندهای معین به افعال اصلی می پیوندند.

پس از ارائه سوالات و فرضیه‌ها، در زیر به بررسی پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی می پردازیم.

۴-۱ شناسه ها

شناسه ها که تکواژهای اجباری فعل به شمار می روند؛ بیانگر ویژگی شخص و شمار در فعل اند و همیشه همراه آن می آیند. شناسه ها در گویش لکی هرسینی بیانگر اول شخص، دوم شخص و سوم شخص است. به علاوه، شناسه نشان دهنده ویژگی شمار یعنی، مفرد و جمع نیز می باشد. به عبارت ساده تر، شناسه های شش گانه این گویش، از ترکیب ویژگی های شخص و شمار ساخته می شوند. شناسه های گذشته و حال در زیر ارائه می گردد:

جدول شماره (۱)

فعل گذشته	فعل حال	معادل فارسی	شناسه	شخص و شمار
/vət-əm/ (گفتم)	(می گویم) /muš-əm/	م -	əm	اول شخص مفرد
/vət-i/-it/ (گفتی)	(می گویی) /muš-i/-it/	ی	i/-it	دوم شخص مفرد
/vət-ø/ (گفت)	(می گوید) /muš-I/	د -	ø/-I	سوم شخص مفرد
/vət-im/-imən/ (گفتیم)	(می گوئیم) /muš-im/-imən/	یم	im/-imən	اول شخص جمع
/vət-itən/ (گفتید)	(می گوئید) /muš-itən/	ید	itən	دوم شخص جمع
/vət-ən/ (گفتند)	(می گویند) /muš-ən/	ند -	-ən	سوم شخص جمع

۱- در جدول بالا آواهای گویشی لکی هرسینی که با زبان فارسی تفاوت دارد؛ ارائه میشود.

همان طور که در جدول شماره (۱) می بینیم؛ شناسه های گذشته و حال جز در سوّم شخص مفرد، با یکدیگر یکسان اند. شناسه های سوم شخص مفرد در زمان حال /-I/ و در زمان گذشته، تهی است. یعنی نشانه ظاهری ندارد. نداشتن نشانه را با علامت [θ]، به مفهوم شناسه تهی، نشان می دهیم. این ویژگی نه تنها در فعل های ارائه شده جدول بالا وجود دارد؛ بلکه در مورد تمامی فعل های گویش لکی هرسینی، صادق می باشد. نکته مهم در جدول بالا این است که، در دوّم شخص مفرد دو شناسه وجود دارد: /-it/ و /-i/. هم چنین، اوّل شخص جمع نیز دارای دو شناسه /-im/ و /-imən/ است. این شناسه ها کاربرد های گوناگونی دارند از جمله این که: به هنگام کاربرد /-it/ در دوّم شخص مفرد و /-imən/ در اوّل شخص جمع، به ترتیب بر فاعل هایی که به صورت اسم یا ضمائر منفصل فاعلی: /twə/ به معنی «تو» و /ʔima/ به معنی «ما» است؛ تأکید بیشتری داریم. در این حالت، تکیه (stress) بر روی شناسه های /-it/ و /-imən/ قرار می گیرد. از طرفی در زمان های خاصی همانند گذشته بعید از شناسه های مذکور یعنی /-it/ و /-imən/ استفاده می شود. همانند /vət-ti-imən/ به معنی «گفته بودیم» و /vət-ti-t/ به معنی «گفته بودی». لازم به تذکر است که به دلیل اجتناب از مجاورت (adjacency) واکه (vowel) ها، از شناسه های /-imən/ و /-it/ در زمان گذشته بعید استفاده می شود. از نظر تاریخی، در گفتار گویشوران پیشین این گویش نیز، این شناسه ها با ویژگی های ذکر شده، وجود داشته است. اما در حال حاضر، جنبه ی مؤدبانه این شناسه ها نیز مد نظر می باشد. به عبارت ساده تر، در اوّل شخص جمع، شناسه /-imən/ از /-im/ و در دوّم شخص مفرد، شناسه /-it/ از /-i/ مؤدبانه تر می باشد.

۴-۲ پسوند زمان حال^۲

در گویش لکی هرسینی، پایه حال با پایه فعل یکسان است. یعنی پسوند حال از لحاظ صوتی تهی یا صفر است. به عبارت ساده تر، پایه حال فاقد هر نوع پسوند است. الگوی پایه حال و یک نمونه از کاربرد آن، به صورت زیر آمده است (جهت خواندن تمامی الگوها و مثال های این مقاله، از سمت چپ به راست می باشد):

الگوی پایه حال^۴ (۱)

پایه ی حال ⇨ [پسوند زمان حال] پسوند تهی θ + پایه ی فعل]

مثال: پایه ی حال ⇨ (گو) = /ʔuš/ [پسوند زمان حال = پسوند تهی θ + پایه ی فعل /ʔuš/]

۲- برای بررسی و مقایسه دقیق با سایر پسوندهای فعلی در این گویش، لازم است پسوند تهی نشانه زمان حال را در نظر بگیریم.
۴- لازم به توضیح است که در این مقاله جداول، الگوها و مثال ها هرکدام به صورت مجزا شماره گذاری میشوند.

جدول شماره (۲): طبق آوانویسی بین المللی (IPA)

آوا	توصیف آوایی	نمونه لکی هرسینی	معادل فارسی
G	همخوان انسدادی ملازی واک دار	/vɒgöl/	بد قولی
ʔ	همخوان انسدادی چاکتایی بی واک	/ʔɒgəɾ/	آتش
ɟ	همخوان خیشومی سخت کامی واک دار	/dɑɟya/	صدایش
ŋ	همخوان خیشومی نرم کامی واک دار	/kaləŋ/	بزرگ
ɾ˞	همخوان لرزان لثوی نرم کامی شده واک دار	/ʂəɾ˞ɾ˞/	کهنه
χ	همخوان سایشی ملازی بی واک	/χow/	خواب
l˞	همخوان ناسوده کناری لثوی نرم کامی شده واک دار	/kəl˞ɒʂ/	گیوه
ɣ	نیمه واکه سخت کامی پایین آمده واک دار	/hɒɣ(ə)təɾ/	شاید
ü	واکه بسته پیشین گرد سخت	/bül/	خاکستر
ö	واکه نیم بسته پیشین گرد سخت	/sö:ɾ/	صبر
ɪ	واکه بسته پیشین گسترده نرم	/sɪ/	سیاه
ə	واکه میانی مرکزی خنثای نرم	/kəɾäs/	پیراهن
ɒ	واکه باز پسین گرد سخت	/mɒl˞/	خانه
öɒ	واکه مرکب نیم بسته پیشین گرد مرکز گرا	/döɒz/	دزد
üɒ	واکه مرکب بسته پیشین گرد مرکز گرا	/bɒfəʂüən/	مخل آرامش
ow	خوشه مرکب از واکه نیم بسته پسین گرد سخت و غلت نرم کامی	/kəl˞ow/	کلاه
ɒw	خوشه مرکب از واکه باز پسین گرد سخت و غلت نرم کامی	/kɒw/	آبی

۳-۴ پسوندهای زمان گذشته

به هنگام ساختن فعل زمان گذشته، از پسوندهای خاصی استفاده می شود. مهم ترین پسوندهای زمان گذشته، عبارتند از:

۱- /yâ/ ۲- /-i/ ۳- /-t/ ۴- /-d/ ۵- /-əst/

جدول شماره (۳) و الگوی شماره (۲) ساخت پایه‌ی گذشته و فعل گذشته را به توجه به پسوندهای زمان گذشته (که در بالا ذکر شد)، به صورت زیر نشان می دهند:

جدول شماره (۳)

معادل فارسی		فعل زمان گذشته		شناسه + پایه‌ی زمان گذشته		پسوند زمان گذشته + پایه‌ی فعل (پایه‌ی حال) (۲)	
۱)	زندگی کردم	/ziyâm/	(ə)m	/ziyâ/	yâ	/zi/	۱)
۲)	دزدیدم	/döəzim/	(ə)m	/döəzi/	i	/döəz/	۲)
۳)	انداختم	/ʔəštəm	əm	/ʔəšt/	t	/ʔəš/	۳)
۴)	آوردم	/ʔəwərdəm/	əm	/ʔəwərd/	d	/ʔəwərd/	۴)
۵)	دانستم	/zânəstəm/	əm	/zânəst/	əst	/zân/	۵)

توضیح: در جدول بالا، دو نوع پسوند به چشم می خورد: پسوندهای زمان گذشته که به پایه فعل (پایه حال) افزوده می شوند و پسوندی که به صورت شناسه پس از پایه زمان گذشته ظاهر می گردند.

لازم به ذکر است که به انتهای برخی از فعل های زمان گذشته، هیچ نوع پسوند گذشته ای افزوده نمی شود.

کندم) زمان گذشته‌ی ساده = /kan-əm/ ⇨ پایه‌ی حال و گذشته = /kan/ (۶)

شود. فعل شماره‌ی (۶) به هیچ کدام از پسوندهای پنجگانه‌ی زمان گذشته ختم نمی‌شود. بنابراین پایه‌ی زمان حال و زمان گذشته آن یکسان است. افعالی که دارای پسوند /-i/ می‌باشند؛ دارای حالت‌ها و ویژگی‌های خاصی هستند. از جمله این که؛ این پسوند در فعل‌های زمان گذشته بعید به طور کامل حذف شده، پسوند نشانه زمان گذشته بعید یعنی /-i/ جایگزین آن می‌شود و در افعال زمان گذشته استمراری نیز با پسوند /-yâ/ (که خود پسوند گذشته است) جایگزین می‌گردد. مانند:

وجود پسوند گذشته /-i/ (رسیدم) گذشته ساده = /ras+i+m/ : الف (۷)
حذف پسوند گذشته /-i/ (رسیده بودم) گذشته بعید = /ras+ü+m/ : ب
جایگزینی پسوند گذشته /-yâ/ (می‌رسیدم) گذشته استمراری = /ma+ras+yâ+m/ : ج

دلایل آوایی، عامل اصلی وجود پسوندهای متعدد گذشته است. اگر پسوندهای گذشته را به جای یکدیگر به کار ببریم، کلمه حاصله از نظر آوایی و معنایی اشتباه می‌شود. به عبارت ساده تر، این جا به جایی از نظر گویشوران این گویش از جمله یکی از نگارندگان این مقاله، قابل قبول نمی‌باشد.

۴-۴ پسوندهای پایه مصدری

پسوندهای پایه مصدری، همان پسوندهای پایه زمان گذشته اند. بنابراین پسوندهای پایه مصدری نیز شامل:

/-t/ -۳	/-i/ -۲	/yâ/ -۱
است.	/-əst/ -۵	/-d/ -۴

جدول شماره (۴) و الگوی شماره (۳) طریقه ساخت پایه مصدری با استفاده از پسوندهای پایه مصدری و روش ساخت مصدر با استفاده از پسوند مصدری را نشان می‌دهد:

جدول شماره (۴)

پایه مصدر → پسوند پایه مصدری + پایه فعل (پایه حال) (۳)			معادل فارسی	مصدر → پسوند مصدری	معادل فارسی	
۸)	/hus/	yâ	/husyâ/	ایستاد	ən /husyâyn/	ایستادن
۹)	/larz/	i	/larzi/	لرزید	ən /larzin/	لرزیدن
۱۰)	/niš/	t	/ništ/	نشست	ən /ništən/	نشستن
۱۱)	/hanɔr/	d	/hanɔrd/	فرستاد	ən /hanɔrdən/	فرستادن
۱۲)	/tün/	əst	/tünəst/	توانست	ən /tünəstən/	توانستن

توضیح: با مقایسه جدول های شماره (۴) و شماره (۳)، می توان فهمید که پایه زمان گذشته و پایه مصدری گویش لکی هرسینی یکسان می باشد؛ به دلیل این که پسوندهای پایه گذشته و پایه مصدری یکی است. پایه مصدری خود اساس ساختن مصدر است. برای ساختن مصدر، به دنبال پایه مصدر، تنها پسوند مصدر ساز این گویش یعنی /-ən/ به کار می رود. لازم به ذکر است که، چون مبحث مصدر جزء فعل به شمار نمی رود؛ پسوند مصدری را نیز در مجموعه پسوندهای فعلی این گویش مطرح نمی نماییم.

۴-۵ پسوندهای معین

در گویش لکی هرسینی پسوندهایی وجود دارند که نقش معین و کمکی را برای پایه فعل یا فعل اصلی ایفاء می نمایند؛ اما چون به تنهایی فاقد نقش بوده و به کار نمی روند؛ نگارنده این مقاله، برای آن ها اصطلاح «پسوندهای معین یا کمکی» را انتخاب می نماید. این پسوندها که به صورت مستقل ظاهر نمی شوند؛ بیانگر زمان های فرعی اند. لازم به ذکر است که پسوندهای معین با پسوندهای تصریفی متفاوت است؛ چون پسوندهای تصریفی ویژگی هایی هم چون وجه و زمان را نشان می دهد؛ در حالی که پسوندهای معین صرفاً نشان دهنده برخی از زمان های فرعی اند. این پسوندهای معین یا کمکی عبارتند از:

- ۱- پسوند /-tī/ که پیش از شناسه برای بیان زمان گذشته بعید به کار می رود. مانند:
 «نشسته بودید» /ništ-ū-tən/ (۱۳)
 در فعل بالا، پسوند /-tī/ که معادل «بود» در زبان فارسی است؛ نشانه زمان ماضی بعید می‌باشد که پیش از شناسه /-tən/ به کار رفته است. به غیر از پسوند معین /-tī/ هیچ نوع فعل معین مستقلی برای ساختن زمان گذشته بعید گویش لکی هرسینی وجود ندارد.
- ۲- پسوند /-a/ که پس از شناسه برای بیان زمان گذشته نقلی به کار می رود. مانند:
 «گفته اند» /vət-ən-a/ (۱۴)
 در فعل بالا، پسوند /-a/ نشانه ماضی نقلی است که پس از شناسه /ən/ به کار رفته است.
- ۳- پسوند /-â/ که پس از پایه گذشته و پیش از شناسه، در زمان گذشته التزامی به کار می‌رود. مانند:
 «خوابیده باشیم» /bə-χaft-â-ymən/ (۱۵)
 در فعل بالا، پسوند /-â/ پس از پایه گذشته /χaft/ و پیش از شناسه /imən/ به کار رفته است.
- ۴- پسوند /-yâ/ که پس از پایه حال و پیش از شناسه، در زمان گذشته التزامی به کار می‌رود. مانند:
 «رسیده باشند» /bə-ras-yâ-n/ (۱۶)
 در فعل بالا، پسوند /-yâ/ پس از پایه حال /ras/ و پیش از شناسه /ən/ به کار رفته است. در این جا این سؤال مطرح می‌گردد که چرا دو پسوند متفاوت در زمان گذشته التزامی به کار می‌رود. نوع پسوند گذشته التزامی به نوع پسوند پایه زمان گذشته بستگی دارد. چنان چه پسوند گذشته در پایه گذشته، یکی از پسوند های زیر باشد: ۱- پسوند /-t/ ۲- پسوند /-d/ ۳- پسوند /-əst/ در این صورت، به انتهای پایه گذشته، پسوند /-â/ اضافه می شود. اما اگر پسوند گذشته در پایه گذشته، یکی از پسوند های زیر باشد: ۱- پسوند /-i/ ۲- پسوند /-yâ/، در این وضعیت، پسوند /-i/ حذف می شود و به جای آن پسوند /-yâ/ به پایه حال افزوده می‌گردد. در صورتی که خود پایه گذشته، به پسوند /-yâ/ ختم شود؛ همین پسوند در زمان گذشته التزامی نیز دیده می شود؛ به عبارت دیگر این پسوند حذف نمی شود. نکته‌ی مهم دیگر این است که، تمامی پسوند های معین پیش از شناسه به کار می‌روند؛ درحالی که پسوند /-a/ در زمان گذشته نقلی پس از شناسه ظاهر می گردد. به طور خلاصه می توان گفت که پسوندهای چهارگانه معین گویش لکی هرسینی ماهیت مستقلی ندارند و همیشه به فعل افزوده می شوند.

علاوه بر پسوندهای معین، این گویش دارای افعال معین نیز هست. این افعال که به طور مستقلی به همراه افعال پایه یا اصلی به کار می روند؛ در ساختن زمان های متفاوت کاربرد دارند. مهمترین افعال معین شامل موارد زیر است:

۱- فعل معین /dāšt/ به معنی «داشت» که در زمان گذشته مستمر به کار می رود. مانند:
 /dāšt-i/it ma-xan-(i)-yâ-y- /yt/ «داشتی می خندیدی» (۱۷)

۲- فعل معین /dər/ به معنی «دار» که در زمان حال مستمر به کار می رود. مانند:
 /dər-əm ma-χwan-əm/ «دارم می خوانم» (۱۸)

۳- فعل معین /me/ به معنی «خواه» که بدون شناسه در زمان آینده به کار می رود. مانند:
 /me b-k(ə)lʰdš-itən/ «می خواهید بتراشید» (۱۹)

۴- فعل معین /met/ به معنی «خواه» که به همراه شناسه در زمان آینده به کار می رود. مانند:
 /met-I bə-tārən-I/ «می خواهد فراری دهد» (۲۰)

تفاوت فعل معین /me/ با فعل معین /met/ در این است که، به هنگام کاربرد فعل معین /me/ شناسه به فعل اصلی پس از آن افزوده می شود؛ در حالی که به هنگام حضور فعل معین /met/، شناسه فعل اصلی در انتهای فعل معین /met/ نیز دیده می شود.

با مطالعه مفاهیم بخش (۴-۵) می توان گفت که، مفهوم معین یا کمکی در گویش لکی به دو صورت بیان می گردد: ۱- پسوندهای معین ۲- افعال معین. با مقایسه این دو پی می بریم که: پسوندهای معین صرفاً به دنبال افعال اصلی ظاهر می گردند (یا پیش از شناسه و یا پس از شناسه). در حالی که افعال معین تنها به همراه افعال اصلی به کار می روند (یا پیش از افعال اصلی و یا پس از آن ها). از نظر ساختوازی، پسوندهای معین به افعال اصلی وابسته اند؛ در حالی که افعال معین به افعال اصلی نمی چسبند. با وجود این حقایق، فرضیه ی دوّم این پژوهش به اثبات می رسد.

۴-۶ پسوندهای مجهول

افعال گویش لکی هرسینی با چهار روش متفاوت مجهول می شوند. از میان این چهار روش، در سه روش می توان صرفاً با استفاده از پسوندهای خاصی، افعال معلوم را به صورت مجهول تبدیل نمود. در زیر روش های سه گانه مجهول کردن را با استفاده از پسوندی ویژه، ارائه می نماییم. لازم به ذکر است که این الگوها در زمان گذشته از یک سو

و در زمان حال و آینده از سوئی دیگر، با یکدیگر متفاوت می باشند. به همین دلیل، در هر الگو، این روش ها با شماره های: ۱ و ۲ ارائه، می گردند.

۴-۶-۱ الگوی اول

- ۱- مجهول کردن فعل گذشته: شناسه مفعولی + /-yâ-/ + پایه حال / گذشته
- ۲- مجهول کردن فعل حال و آینده: شناسه مفعولی + پایه حال

فعل مجهول گذشته «پاشیده شد» /pəšg-yâ-θ/ (۲۱)

فعل مجهول حال «پاشیده بشود» /bə-pəšg-I/ (۲۲)

در فعل گذشته شماره (۲۱)، پسوند /-yâ-/ پس از پایه حال /pəšg/ و پیش از شناسه تهی سوّم شخص مفرد /θ/ به کار رفته است. فعل مجهول شماره (۲۲)، فعل زمان حال می باشد. در این الگو، افعال مجهول زمان حال و آینده، فاقد پسوند مجهول اند.

لازم به توضیح است که زمان گذشته الگوی اول خود دارای پسوند /-yâ-/ است؛ اما زمان حال و آینده همین الگو فاقد این پسوند است. از طرفی در بسیاری از مواقع در فعل مجهول زمان گذشته نیز پایه حال دیده می شود. در موارد بسیار نادری، پایه گذشته نیز به کار می رود.

۴-۶-۲ الگوی دوّم

- ۱- مجهول کردن فعل گذشته: شناسه مفعولی + /-yâ-/ + /-er-/ + پایه حال / گذشته
- ۲- مجهول کردن فعل حال و آینده: شناسه مفعولی + /-er-/ + پایه حال

فعل مجهول گذشته «نوشته می شد» /ma-nus-er-yâ-θ/ (۲۳)

فعل مجهول آینده «کتک خواهم خورد» /me bə-kwəš-er-əm/ (۲۴)

در فعل گذشته شماره (۲۳)، دو پسوند مجهول کردن فعل دیده می شود: /-er/ و /-yâ-/ هر دو پسوند به دنبال پایه‌ی حال /nus/ ظاهر شده اند. در فعل آینده شماره (۲۴) نیز، تنها پسوند /-er/ پیش از شناسه /-əm/ دیده می شود.

۴-۶-۳ الگوی سوّم

- ۱- مجهول کردن فعل گذشته: /-â-/ شناسه مفعولی + /-yâ-/ + پایه‌ی حال / گذشته
- ۲- مجهول کردن فعل حال و آینده: /-â-/ + شناسه مفعولی + پایه‌ی حال

مجهول گذشته «داشت ترسانده می شد» /dāšt-a ma-čəšk-yâ-ø-w-â/ (۲۵)

مجهول حال «ترسانده می شود» /ma-čəšk-I-ø-y-â/ (۲۶)

در فعل گذشته شماره (۲۵)، پسوندهای /-yâ/ و /-â/ به ترتیب پیش و پس از شناسه /ø/ به کار رفته اند. در فعل زمان حال شماره (۲۶)، پسوند /â/ پس از شناسه، ظاهر شده است. لازم به توضیح است که در هر دو فعل، /-w-/ و /-y-/ به عنوان واج میانجی برای جلوگیری از مجاورت واکه ها، در میان دو واکه، آشکار شده اند.

فعل مجهول گویش لکی هرسینی که با استفاده از پسوندهای ویژه ای ساخته می شوند؛ از نظر ساختواژی دارای ویژگی های متعددی است؛ تعدادی از این ویژگی ها عبارتند از: ۱- با بهره گیری از پسوندهای متفاوت، روش های گوناگونی برای مجهول کردن فعل گذرا وجود دارد. به عبارت ساده تر، صرفاً یک روش برای مجهول کردن افعال این گویش وجود ندارد. ۲- با توالی یک یا دو پسوند در یک فعل واحد، فعل معلوم به فعل مجهول تبدیل می گردد (همانند روش مجهول کردن زمان گذشته در الگوهای دوّم و سوّم).

۳- فعل مجهول دارای تغییرات ساختواژی فراوانی است. به تعبیر دیگر در بسیاری از موارد، ساختواژه پایه فعل معلوم و فعل مجهول با یکدیگر متفاوت می باشد؛ به علاوه تغییراتی در نوع پسوندهای فعلی نیز رخ می دهد. مانند:

ریختم را- آب من /mə ʔəw-a rəš-ân-əm/ (۲۷)

ریختم را- آب من

”من آب را ریختم.“

ریخته شد را- آب /ʔəw-a rəš-yâ-ø/ (۲۸)

ریخته شد را- آب

”آب ریخته شد.“

فعل معلوم /rəš-ân-əm/ در جمله شماره (۲۷) به فعل مجهول /rəš-yâ-ø/ در جمله شماره (۲۸) تبدیل شده است. در این فرآیند، تغییرات ساختواژی زیر در پسوندهای فعلی دیده می شود: الف) شناسه /-əm/ حذف شده است. ب) شناسه /ø/ جایگزین شناسه /-əm/ شده است.

ج) پسوند /-ân/ حذف شده است. د) پسوند /-yâ/ جایگزین پسوند /-ân/ شده است. لازم به ذکر است که، گویش لکی هرسینی دارای مفعول نمای /-a/ است. این مفعول نما که ممکن است به دنبال مفعول جمله در ساختار معلوم ظاهر می شود؛ در جمله های مجهول نیز

بدون تغییر باقی می‌ماند. با دقت در جمله های شماره (۲۷) و (۲۸) این واقعیت آشکار میگردد. به این صورت که، مفعول نمای /-a/ که پس از مفعول جمله یعنی /ʔdw-a/ به کار رفته است؛ در جمله مجهول شماره (۲۸) نیز حضور دارد. نمونه ای دیگر از تغییرات ساختواژی در پسوندهای فعلی را می توان در فعل ماضی بعید یافت. مانند:

«پاشیده شده بود» /pəšg(I)-yew-ø/ (۲۸)

در فعل مجهول گذشته بعید شماره (۲۹)، بر مبنای الگوی شماره اول، پسوند مجهول ساز /yâ/ به انتهای پایه حال /pəšg(I)/ افزوده شده است. در این فرآیند مجهول سازی، پسوند مجهول ساز /-yâ/ با پسوند /-ü/ که نشانه گذشته بعید است ادغام شده است و پسوند حاصل به صورت /yew/ در فعل ظاهر گشته است.

۴- در الگوهای سه‌گانه بالا، هیچ نوع فعل معینی برای مجهول کردن افعال معلوم به کار نمیرود.

۴-۷ پسوندهای سببی

افعال سببی به این مفهوم اشاره دارند که در آن‌ها، فاعل یا انجام دهنده عمل سبب شود که شخص دیگری فعلی را انجام دهد یا اثر فعل را بپذیرد و یا عمل انجام شود. در گویش لکی هرسینی، صرفاً دو نوع پسوند سببی وجود دارد: /-ân/ و /-en/. این پسوندها هم به افعال ناگذر و هم به افعال گذرا، افزوده می شوند. هنگامی که این پسوندها به افعال ناگذر اضافه میشوند؛ آن‌ها را به افعال گذرا مبدل می کنند. پسوند سببی /-ân/ برگرفته از زبان فارسی است. زیرا در زبان فارسی هم پسوند سببی «ان» وجود دارد. به دلیل شرایط آوایی، پسوند /-ân/ در زمان حال و آینده، تبدیل به پسوند /-en/ می شود. به غیر این دو پسوند سببی ساز، هیچ پسوند سببی ساز دیگری در گویش لکی هرسینی وجود ندارد. مانند:

«خواباندم» /χaf-ân-əm/ ⇨ «خوابیدم» /χaft-əm/ (۲۸)

فعل /χaft-əm/ در شماره (۳۰)، یک فعل ناگذر غیر سببی است. با افزودن پسوند سببی ساز /-ân/ به پایه زمان حال /-ram/، این فعل به فعل سببی گذرای /χaf-ân-əm/ مبدل شده است. همان گونه که گفته شد؛ پسوندهای سببی به دنبال افعال گذرا نیز افزوده می شوند. مانند:

«فهماندی» /fa:m-ân-i/ ⇨ «فهمیدی» /fa:m-i/ (۲۸)

فعل /fa:m-i/ فعل گذرای غیر سببی است. در حالی که فعل /fa:m-ân-i/ فعل گذرای سببی است که دارای پسوند سببی /-ân/ می باشد.

پس از ارائه توضیحاتی کلی در مورد ویژگی‌های افعال سببی، به بررسی تفاوت‌های پسوندهای دوگانه سببی این گویش می‌پردازیم.

۱- پسوند سببی /-ân/ : این پسوند در زمان مربوط به گذشته به کار می‌رود. الگوی ساختن افعال سببی در زمان های گذشته، به صورت زیر است:

شناسه + /-ân/ + پایه حال : الگوی سببی گذشته (۳۲)

۲- پسوند سببی /-en/ : این پسوند در زمان های مربوط به حال و آینده، به کار می‌رود. الگوی ساختن افعال سببی در زمان های حال و آینده به صورت زیر است:

شناسه + /-en/ + پایه حال : الگوی سببی حال و آینده (۳۳)

به دلیل متفاوت بودن پسوند سببی در زمان های گذشته با زمان های حال و آینده، صرف فعل سببی /ram-ân-en/ به معنی «دواندن» در زمان های متفاوت برای اول شخص مفرد را در جدول زیر ارائه می‌دهیم.

جدول شماره (۵): صرف فعل سببی در زمان های متفاوت

زمان فعل	معادل فارسی	فعل سببی گویش لکی هرسینی
گذشته ساده	دواندم	/ramân-əm/
گذشته استمراری	می دواندم	/ma-ramân-əm/
گذشته مستمر	داشتم می دواندم	/dâšt-əm ma-ramân-əm/
گذشته نقلی	دوانده ام	/ramân-(ə)m-a/
گذشته بعید	دوانده بودم	/ramân-ü-m/
گذشته التزامی	دوانده باشم	/bâ-ramân-âm/
حال اخباری / حال استمراری	می دوانم	/ma-ramen-əm/
حال مستمر	دارم می دوانم	/dər-əm ma-ramen-əm/
حال التزامی	بدوانم	/bâ-ramen-əm/
آینده	می خواهم بدوانم	me /met-əm bâ-ramen-əm/

توضیح: در جدول بالا، در تمامی افعال زمان های گذشته، پسوند /-ân/ وجود دارد؛ در حالی که زمان های مربوط به حال و آینده، افعال سببی به پسوند /-en/ ختم شده اند. وند سببی در افعال گذشته گویش لکی هرسینی، به صورت درشت (bold) و در افعال زمان های حال و آینده به صورت ایرانیک (italic) تایپ شده اند.

در انتهای مبحث پسوندهای سببی باید گفت که، برخلاف سایر پسوندهای صرفی فعل، پسوندهای سببی /-ân/ و /-en/ کاربرد عامی ندارند و صرفاً به دنبال برخی افعال افزوده میشوند.

۴-۸ پسوندهای افعال پسوندی

گویش لکی هرسینی، دارای افعال پسوندی است. به این ترتیب که، گاهی اوقات پسوندهایی به افعال ساده این گویش می پیوندند. حاصل این فرآیند، تشکیل افعال پسوندی است. لازم به توضیح است که، افعال پسوندی گویش لکی هرسینی، به صورت افعال پیشوندی در زبان فارسی، معادل یابی می شوند. اگر پس از فعل ساده «وند» نیز به کار رود؛ به آن فعل پسوندی می گویند. مهم ترین پسوندهای افعال پسوندی گویش مورد مطالعه این پژوهشگر عبارتند از:

- ۱- پسوند /-â/ که به معنی «باز- پس» است.
- ۲- پسوند /-wD/ که به معنی «پس» است.
- ۳- پسوند /-râ/ که به معنی «فرا- فرود» است.
- ۴- پسوند /-er/ که به معنی «در» است.

نمونه کاربرد پسوندهای افعال پسوندی، در جدول زیر ارائه می گردد:

جدول شماره (۶): جدول پسوندهای افعال پسوندی

معادل فارسی فعل پسوندی	فعل پسوندی	معادل فارسی فعل ساده	فعل ساده
باز آمدم	/hd-t- ¹ (ə)m-â/	آمدم	/hd-t-ə̃m/
پس داد	/dɒ-ø-wD/	داد	/dɒ-ø/
فرورفتم	/çi-m-a-râ/	رفتم	/çi-m/
در آوردم	/ʔɒwər-d-(ə)m-er/	آوردم	/ʔɒwər-d-ə̃m/

با بررسی دقیق تر پسوندهای افعال پسوندی می توان دریافت که پسوند /-â/ زیاترین پسوند این گونه افعال در گویش لکی است که به فعل های متعددی، متصل می شود.

۵- نقش های متعدد برخی از پسوندهای فعلی

همان گونه که پیشتر اشاره شد؛ پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی، دارای نقش های گوناگونی هستند. برخی از این پسوندها، با وجود داشتن یک شکل واحد، نقش های متنوعی برای فعل ایفاء می نمایند. تعدادی از این پسوندها و نقش های آن ها به شرح زیر است:

۱- پسوند /-yâ/؛ که نقش های پسوند پایه گذشته، پسوند معین و پسوند مجهول را دارا است. برای تشخیص و تمیز نوع و نقش پسوند /-yâ/ باید به پایه اولیه ای که پسوند به آن ملحق میشود توجه نمود. به علاوه، کاربرد عملی فعل در بافت، نوع پسوند فعل را معین می نماید. مثال های زیر، کاربرد پسوند ذکر شده را در بافت نشان می دهد:

۳۴) /bal^χg dārə-la čəlūs-yâ-n-a/

پژمرده شده اند ها- درخت برگ

”برگ درخت ها پژمرده شده اند.“

۳۵) /kəšgny(i) ?öw bi tər be-zi-yâ-ø/

زندگی می کرد بیشتر او کاشکی

”کاشکی او بیشتر زندگی می کرد (زنده می ماند).“

۳۶) /dəwka ɠəwə-la šək-yâ-n/

شکسته شدند ها- بشقاب دیروز

”دیروز بشقاب ها شکسته شدند.“

با مقایسه کاربردهای پسوند /-yâ/ در جمله های بالا، به متفاوت بودن نقش های این پسوند در بافت، پی می بریم. جمله شماره (۳۴)، حاوی فعل زمان گذشته نقلی /čəlūs-yâ-n-a/ است؛ به این ترتیب، /-yâ/ در این جمله، پسوند پایه گذشته است. در جمله شماره (۳۵)، /yâ/ پسوند معین است؛ چون در صرف زمان گذشته التزامی به پایه فعل یعنی /zi/ کمک کرده است. این پسوند معین پیش از شناسه تهی فعل ظاهر گردیده است. در جمله شماره (۳۶)، با توجه به عدم حضور فاعل در جمله و جایگزین شدن مفعول /ɠəwə-la/ به جای فاعل، /-yâ/ پسوند مجهول ساز به شمار می رود.

۲- پسوند /-â/ که نقش های پسوند معین، پسوند مجهول و پسوند افعال پسوندی را دارا می‌باشند. نمونه های زیر تفاوت این پسوند را در بافت مشخص می‌کند.

۳۷) /ʔar ʔava bDš-t-â-y-a râ, pryâ mou-ø/

می‌شود پیدا زمین بر روی- انداخته باشی آن را اگر

”اگر آن را بر روی زمین انداخته باشی؛ پیدا می‌شود.“

۳۸) /pus dasI gir-yâ-ø-w-â/

کنده شد دستش پوست

”پوست دستش کنده شد.“

۳۹) /twə ʔa jâm hDmsDkat hanD-r-d-(ə)m-â/

پس فرستادی همسایه ات را کاسه آن تو

”تو آن کاسه همسایه ات را پس فرستادی.“

با بررسی دقیق جمله های بالا، تفاوت کاربردهای پسوند /-â/ مشخص می‌گردد. پسوند /-â/ در جمله شماره (۳۷)، در صرف زمان گذشته التزامی نقش معین و کمکی را دارد. بنابراین، پسوند ذکر شده، پسوند معین به شمار می‌رود. در جمله شماره (۳۸)، پس از شناسه تهی، پسوند /-â/ به کار رفته است؛ از طرفی مفعول جایگاه فاعل را اشغال نموده است. به این ترتیب، /-â/ پسوند سازنده ساختار مجهول می‌باشد. به دلیل مفهوم جمله شماره (۳۹)، پسوند /â/ پسوند فعل پسوندی /hanD-r-d-(ə)m-â/ به شمار می‌رود.

۳- پسوند /-i/ که نقش شناسه و پسوند پایه گذشته را ایفاء می‌کند.

۴۰) /ras-i-m/ /χwDrd-i/

رسیدم خوردی

برای درک تفاوت این پسوند، باید به ترتیب حضور این پسوند در ساختمان فعل دقت داشت. در فعل /ras-i-m/ که پسوند /-i/ به پایه فعل /ras/ افزوده شده است؛ پسوند /-i/، پسوند پایه گذشته به شمار می‌رود. در فعل /χwDrd-i/ که در آن پسوند /-i/ به پایه فعل زمان گذشته اضافه گشته است؛ پسوند /-i/، شناسه است.

۴- پسوندهای /-yâ/، /-i/، /-t/، /-d/، /-əst/ که نقش پسوندهای پایه زمان گذشته و پسوندهای پایه مصدری را بر عهده دارند.

۴۱) /mə pIrašew kərâs-a bər-d-əm/

بردم را- پیراهن پریشب من

"من پریشب پیراهن را بردم."

۴۲) /homa va čew bər-d-ən badtâna mây/

می آید بدتان سخن چینی کردن از شما

"شما از سخن چینی کردن بدتان می آید."

در جمله شماره (۴۱)، پسوند /-d/، پس از پایه فعل /bər/ و پیش از شناسه /-əm/ به کار رفته است؛ بنابراین، پسوند /d/ پسوند پایه زمان گذشته به شمار می رود. در حالی که همین پسوند در جمله شماره (۴۲)، پس از پایه فعل و پیش از پسوند مصدری /-ən/ به کار رفته است. به این ترتیب، پسوند /d/ یک پسوند پایه مصدری است. به طور کلی می توان گفت که، اگر پس از پسوندهای /-yâ/، /-i/، /-t/، /-d/، /-əst/ شناسه به کار رود؛ پسوندهای ذکر شده، پسوندهای پایه زمان گذشته به شمار میروند. اما چنان چه، پس از این پسوندها، پسوند مصدری /-ən/ ظاهر شود؛ پسوندهای پنج گانه بالا را پسوندهای پایه مصدری به شمار می آوریم.

در انتهای این مقاله، پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی را در جدول زیر ارائه می دهیم:

جدول شماره (۷): پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی

شماره	نوع پسوند فعلی	نمونه های پسوند فعلی
1	شناسه ها	/-əm/ -1 /-itən/ -5 /-im/ -4 /ə/ -3 /-i/ -2 /-əst/ -6
2	پسوند پایه زمان حال	∅
3	پسوند پایه زمان گذشته	/-yâ/ -1 /-i/ -2 /-t/ -3 /-d/ -4 /-əst/ -5
4	پسوند پایه مصدری	/-yâ/ -1 /-i/ -2 /-t/ -3 /-d/ -4 /-əst/ -5
5	پسوند معین	/-a/ -1 /-i/ -2 /-â/ -3 /-yâ/ -4
6	پسوند مجهول	/-yâ/ -1 /-er + yâ/ -2 /-â/ -3
7	پسوند سببی	/-ân/ -1 /-en/ -2
8	پسوند افعال پسوندی	/-â/ -1 /-w/ -2 /-râ/ -3 /-er/ -4

۶- نتیجه گیری

یافته های مقاله حاضر، نشان میدهد که پسوندهای فعلی گویش لکی هرسینی نقشهای متعددی را بر عهده دارند. پسوندهای هشت گانه فعلی این گویش، شامل:

۱- شناسه های: /-ən/, /-itən/, /-im/, /-imən/, /ø/I/, /-i/-it/, /-əm/ ۲- پسوند پایه حال: Ø

۳- پسوندهای پایه زمان گذشته: /-əst/, /-d/, /-t/, /-i/, /-yâ/ ۴- پسوندهای پایه مصدری:

/-əst/, /-d/, /-t/, /-i/, /-yâ/ ۵- پسوندهای معین: /-a/, /-â/, /-î/, /-yâ/ ۶- پسوندهای مجهول:

/-â/, /-er+yâ/, /-yâ/ ۷- پسوندهای سببی: /-en/, /-ân/ ۸- پسوندهای افعال پسوندی:

/-er/, /-râ/, /-wə/, /-â/ می شود. نکات زیر در مورد پسوندهای هشت گانه گویش مورد مطالعه این پژوهشگر، قابل توجه است: شناسه های شش گانه این گویش، از ترکیب ویژگی های شخص و شمار ساخته می شوند. برخی از شخص و شمارهای این گویش دارای دو شناسه اند؛ به طوری که، دوّم شخص مفرد دارای شناسه های /-i/ و /-it/ و اوّل شخص جمع نیز دارای دو شناسه /-im/ و /-imən/ است. می توان از هر دو نوع پسوند به صورت هم زمان استفاده نمود. با این وجود، به هنگام کاربرد /-it/ در دوّم شخص مفرد و /-imən/ در اوّل شخص جمع، به ترتیب بر فاعل هایی که به صورت اسم یا ضمیر منفصل فاعلی: /twə/ به معنی «تو» و /yima/ به معنی «ما» است؛ تأکید بیشتری داریم. بعلاوه، در زمان هایی خاصی همانند گذشته بعید، از شناسه های /-it/ و /-imən/ استفاده میگردد. شناسه تهی (Ø) در سوّم شخص مفرد در زمان های گذشته و شناسه /-I/ در سوّم شخص مفرد در زمان های حال و آینده به کار میروند. در مورد پسوندهای مجهول باید گفت که: گویش لکی هرسینی دارای چهار روش برای مجهول کردن افعال معلوم است. در این میان، در سه روش صرفاً با استفاده از حضور پسوندهای فعلی خاصی، افعال معلوم به مجهول تبدیل میشوند. در ساختار مجهول، تغییرات ویژه ای در ساختمان و نوع پسوندهای فعلی این گویش رخ میدهد. بر اساس دگرگونی های ساختواژی پسوندهای فعلی، افعال مجهول گویش مدنظر، دارای مشخصات ویژه ای است؛ از جمله میتوان به حضور هم زمان دو پسوند فعلی همانند [/-er/ + /-yâ/] در ساختار مجهول و عدم حضور هیچ نوع فعل معینی در جمله مجهول گویش لکی هرسینی، اشاره نمود. پسوند سببی /-ân/ برای سببی کردن افعال غیر سببی زمان های گذشته و پسوند /-en/ جهت تبدیل افعال غیر سببی به افعال سببی در زمان های حال و آینده استفاده می گردد. در گویش لکی هرسینی، افعالی پسوندی وجود دارند که در زبان فارسی به صورت افعال پیشوندی، معادل یابی می شوند. در میان پسوندهای افعال پسوندی، پسوند /-â/ پر کاربردترین آن هاست.

در میان پسوندهای فعلی گویش مورد مطالعه، پسوندهایی وجود دارند که دارای بیش از یک نقشند. پسوندهای /yâ/، /-â/، /-i/ و پسوندهای پایه زمان گذشته و پایه مصدری از جمله این پسوندها می باشند. برای تشخیص نوع و نقش این گونه پسوندها، علاوه بر دقت در ساختمان فعل های دربرگیرنده آن ها، باید به بافتی که این فعل ها در آن استفاده می شود نیز دقت نمود. علاوه بر وجود افعال معین /dâšt/، /dər/، /me/، /met/ گویش لکی هرسینی که در صرف زمان های متفاوت به کار می روند؛ پسوندهایی نیز وجود دارند که نقش معین یا کمکی را برای افعال اصلی این گویش ایفاء می نمایند. این پسوندها، که به افعال اصلی می پیوندند (پسوند /-a/ پس از شناسه و پسوندهای /-yâ/ و /-â/، /-i/ و /-yâ/ پیش از شناسه ظاهر می شوند)؛ ماهیتی وابسته دارند و هرگز به تنهایی و بدون حضور فعل به کار نمی روند. در حالی که افعال معین که دارای ساختمانی مستقل اند؛ از نظر ساختواژی به افعال اصلی نمی چسبند.

به طور خلاصه، می توان گفت که، در مقاله کنونی فرضیه های اول و دوم، به طور کامل اثبات گردید.

References

- آهنگر، عباس علی (۱۳۸۱). «بند متمم فعل در زبان فارسی»، مجله زبان شناسی، شماره دوم، سال هفدهم، صفحات: ۲۶-۱.
- ابو محبوب، احمد (۱۳۷۵). ساخت زبان فارسی. تهران: نشر میترا.
- احمدی گیوی، حسن (۱۳۸۴). دستور زبان فارسی: فعل. تهران: نشر قطره.
- ارانسکی، یوسیف میخالوویچ. (۱۳۷۸). زبانهای ایرانی. ترجمه علی اشرف صادقی. تهران: انتشارات سخن.
- افراشی، آریتا (۱۳۸۶). ساخت زبان فارسی. تهران: سمت.
- ایزد پناه، حمید (۱۳۶۷). فرهنگ لکی. تهران: مؤسسه فرهنگی جهانگیری.
- باطنی، محمد رضا (۱۳۷۳). نگاهی تازه به دستور زبان. تهران: انتشارات آگاه. چاپ ششم.
- _____ (۱۳۸۰). توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی. تهران: انتشارات امیر کبیر. چاپ یازدهم.
- بخیر نیا، منصور (۱۳۶۰). توصیف گروه فعلی زبان فارسی از دیدگاه دستورزایی-گشتاری. پایان نامه کارشناسی ارشد زبان شناسی. دانشگاه تهران.
- پالیزبان، کریم اله (۱۳۸۰). نظام آوایی گویش کردی ایلام. پایان نامه کارشناسی ارشد زبان شناسی. دانشگاه تهران.
- خیامپور، عبدالرسول (۱۳۸۴). دستور زبان فارسی. تبریز: انتشارات ستوده. چاپ دوازدهم.
- دبیر مقدم، محمد (۱۳۶۷). «ساخت های سببی در زبان فارسی». مجله زبان شناسی، شماره اول. سال پنجم. صفحات: ۶۷-۳۱.
- _____ (۱۳۸۳). زبانشناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور زایشی. تهران: سمت. چاپ اول. ویراست دوم.
- _____ (۱۳۸۴). «فعل مرکب در زبان فارسی». پژوهش های زبان شناختی فارسی. مجموعه مقالات. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. صفحات: ۲۰۰-۱۴۹.
- رحیمی، کیومرث (۱۳۷۹). هرسین در گستره تاریخ. [بی جا] انتشارات مؤسسه فرهنگی، هنری کوثر.
- صادقی، علی اشرف (۱۳۷۲). «درباره فعل های جعلی در زبان فارسی». مجموعه مقالات سمینار زبان فارسی و زبان علم. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. صفحات: ۲۴۶-۲۳۶.
- عالی پور خرم آبادی، کامین (۱۳۸۴). دستور زبان لکی، ضرب المثل ها و واژه نامه. خرم آباد: افلاک.
- عشوری، محمد (۱۳۸۴). گزشتی نو به فعل فارسی. تهران: نشر کوچک.
- غلامعلی زاده، خسرو (۱۳۷۴). ساخت زبان فارسی. تهران: احیاء کتاب.
- فرشید ورد، خسرو (۱۳۷۳). فعل و گروه فعلی و تحول آن در زبان فارسی. تهران: سروش.
- _____ (۱۳۸۴). دستور مفصل امروز. تهران: انتشارات سخن. چاپ دوم.
- قریب، عبدالعظیم و دیگران (۱۳۸۰). دستور زبان فارسی پنج استاد. تهران: انتشارات فردوس. چاپ پنجم.
- گلفام، ارسلان (۱۳۸۵). اصول دستور زبان. تهران: سمت.
- محمد ابراهیمی جهرمی، زینب (۱۳۸۲). بررسی ساختار گروه فعلی در زبان فارسی گفتاری معیار در مقایسه با زبان فارسی نوشتاری معیار. رساله دکتری زبان شناسی. دانشگاه تربیت مدرس.
- مدرسی، فاطمه (۱۳۸۶). از واج تا جمله: فرهنگ زبان شناسی- دستوری. تهران: نشر چارپار.
- مشکوة الدینی، مهدی (۱۳۷۰). دستور زبان فارسی بر پایه نظریه گشتاری. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- _____ (۱۳۷۲). سیر زبان شناسی. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.
- _____ (۱۳۷۴). مقدمه ای بر نحو گشتاری. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- _____ (۱۳۸۶). دستور زبان فارسی واژگان و پیوندهای ساختی. تهران: سمت.
- میر عمادی، سید علی (۱۳۸۶). نحو زبان فارسی (بر پایه نظریه حاکمیت و مرجع گزینی). تهران: سمت.
- ناقل خانلری، پرویز (۱۳۵۵). دستور زبان فارسی. تهران: انتشارات بابک. چاپ چهارم.
- همایون، همداخت (۱۳۷۹). واژه نامه زبان شناسی و علوم وابسته. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. چاپ اول (ویرایش دوم).
- Chomsky, N. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton, 1957.
- _____ "Remarks on Nominalization". In R. Jacobs and P. Rosenbaum (Eds.). *Readings in English Transformational Grammar*. Mass: Ginn, Waltman, 1970, PP. 184-221.
- Cook, V. J. and M. Newton *Chomsky's Universal Grammar*. 2nd edition. Oxford: Blackwell, 1988.
- Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 3rd edition. London: Blackwell, 1992.
- Haegeman, L. and J. Guéron *English Grammar: A Generative Perspective*. London: Blackwell publishers, 1999.
- Radford, A. *Syntax: A Minimalist Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- _____ *Transformational Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.